

Com diu l'autor en el text "Preliminar", escrit en asturià, aquesta obra té un precedent en la que, amb el títol *Contribución a la Gramática Histórica de la Lengua Asturiana y a la Caracterización Etimológica de su Léxico*, va publicar el 1988, ara ampliada "na exemplificacion y contenidos" (p. 5). També aquesta obra, com la precedent, presenta un "Acercamiento sincrónico a la dialectología de la Lengua Asturiana", que serveixi "pa fixase lleueu nos aspectos evolutivos, fónicos y fonológicos, de más calter" (p. 5).

Aquesta primera part, bastant extensa (p. 13 a 47), conté una descripció detallada de les parles àsturs. Com a característiques més destacades podem assenyalar, dins el vocalisme tònic, una complexa influència metafònica sobre aquestes vocals, i en l'àton tendència envers un sistema de tres unitats /*iau*/, que es manifesta sobretot en posició final en la parla occidental. També hi és ben descrit el consonantisme, que presenta fenòmens ben interessants per als romanistes, com, per exemple, el caràcter velar [ŋ] de la /*N*/ final, que és l'arxifonema que comprèn totes les nasals en posició final (p. 32), i, sobretot, les realitzacions de /*K*/ (p. 34 i seg.). Cal dir que tots els fenòmens descrits són exemplificats i contrastats àmpliament i ordenadament.

Precisament a partir de la consideració d'aquests fenòmens al final d'aquesta part es fa una "Propuesta de clasificación dialectal" (p. 39 i seg.), que comprèn no solament l'actual territori administratiu del Principat d'Astúries, sinó també "las zonas sureñas del dominio", és dir, les parles pròpiament lleoneses, en general més castellanitzades. Per a tot aquest conjunt lingüístic, García Arias proposa la denominació "*Dominio Lingüístico Ástur* puesto que, tanto al norte como al sur de la cordillera, el territorio al que nos referimos y donde el latín evolucionó autónomamente hacia las características que hoy estudiamos estaba poblada mayoritariamente por ástures" (p. 40). Recordem en aquest sentit que la capital d'aquest territori en l'antiguitat era precisament Astúrica Augusta, és a dir, l'Astorga actual.

En la segona part d'aquest obra, sota el títol general de "Diacronía de la Lengua Asturiana", s'estudia l'evolució dels sons i fonemes àsturs, de manera molt metòdica i documentada, fins al punt que esdevé un bon model per a descripcions similars. Pel que fa al vocalisme, i considerant en primer lloc el tònic, podem assenyalar com a mostra dels múltiples i singulars fenòmens descrits, ultra la diftongació dels resultats generals de /*ε*/ i /*ɔ*/ del llatí vulgar, que separa l'asturià del gallec veí, el comportament de les vocals amb iod, on l'autor segueix la classificació de Menéndez Pidal, amb exemplificació abundant de tots els resultats, amb inflexió o sense; en aquest sentit, assenyalarem que en alguna mostra inflexionada, concretament en CINCTUM > *cintu* (p. 60), el resultat *i* potser no és degut a la influència de la iod, que sembla inexistent aquí, sinó al grup format per nasal més consonant que segueixi aquesta vocal, com en el català DE-ÏNTUS > *dins* (veg. Gulsoy, *Estudis de gramàtica històrica*, València / Barcelona, 1993, p. 105 i seg.). Continuant amb els resultats condicionats per

la iod, podem assenyalar també el fet del manteniment general del diftong [je], o de les seves variants [ja, ía, íe] i també [yía, yíe, yí] en mots com *vierbu* (< VĚRBUM), *piescu* (< PĚRSICUM), *aniellu* (< ANĚLLUM), però reducció en *castillu* (< CASTĚLLUM) i *portillu* (< PORTUM-ĚLLUM) “en apelativos y topónimos donde se constata metafónia ante -u” (p. 71). També és interessant de constatar que “En posición inicial absoluta el diptongo continuador de *ǝ* se refuerza, aunque no de modo universal, con un elemento labial o velar” (p. 87), per exemple en HÖDIE > *uēi* → oc. *güei* i ÖVUM → *OVUM > *güevu -guevu*, fenomen documentat en el període medieval en formes com ÖCTO > “ueecho” (a. 1260). I pel que fa a l’origen de la diftongació de ě, ǝ tòniques, García Arias demostra a bastament (p. 91 i seg.) que es tracta d’un fenomen autòcton i no pas fruit d’una penetració castellana.

L’estudi del vocalisme àton distingeix entre posició no final (p. 101 i seg.), on ja es constata una tendència al tancament vocàlic, especialment a occident, en contacte amb el galleg, encara que no s’hagi consumat la indistinció del sistema de cinc vocals bàsiques que caracteritza l’asturià, i la posició en síl·laba final (p. 116 i seg.). En aquest cas, l’asturià modern occidental presenta únicament tres unitats i dos graus d’obertura /au/, com s’ha dit en la descripció sincrònica, mentre que en el centreoriental, tot i que manté les cinc vocals bàsiques, aquest sistema presenta característiques evolutives més complexes, sobretot per la tendència palatalitzadora -a > -e, que es manifesta en mots com *puerte* ‘porta’, i que es generalitza en el cas dels plurals -AS > -es: *los cures, los paragües*, fenomen que caracteritza la regió central i l’asturià en general, i que apareix constatat ja en un document de l’any 931: “in villa vocabulo *felectes*” (p. 119). Uns altres fenòmens interessants en aquesta posició àtona final són la tendència al tancament en -i, àdhuc de la -a, en casos com LIGNA > *lleña* → *lleñe* → *lleñi* (p. 121), la metafonia produïda per la i en posició final absoluta: SAPUI > *soupi* → *supi* (p. 123), la possibilitat de pèrdua de les palatals finals, com en VENI(T) > *vien* (p. 129), la -e paragògica, sobretot en manlleus com ingl. BAR > *bare* i en l’arabisme *almibare*, i l’alternança [-u] / [-o] en aquesta posició (p. 138 i seg.). I no voldríem deixar de citar així mateix que “En la regió central nuclear es posible establecer la triple oposición -an / -ana / -ano, con un origen remoto en -ĀNUM, -ĀNAM... però en algunas partes pervive la velar -anu / -ana / -ano...” (p. 146), que remet a formes toponímiques [p. 313 i seg.], a què ens referirem. Com hem intentat de palesar amb aquesta selecció de mostres, l’evolució del vocalisme asturià o àstur presenta una varietat i una riquesa considerable de solucions, que són descrites de manera exemplar.

També l’evolució consonàntica és descrita amb un mètode eficaç, evitant la disgregació dels fenòmens relacionats, encara que es trobin en posicions diferents: inicials, interns o finals. Com a mostra de les característiques més distintives podem assenyalar el comportament particular de -t- (p. 161 i seg.) que sovint desapareix, prèvia sonorització, sobretot en els sufixos -ATUM: *casau, castigau* i també en -ETUM, -ITUM: *castañeu-castaño, floriu*, etc.; el tractament de F-, conservada en el territori centreoriental: FARAM > *fava*; o aspirada en l’oriental *h.aba* (p. 175 i seg.); les palatalitzacions dels grups del llatí vulgar TJ, KJ, K+(e,i), que presenta algunes analogies amb l’evolució d’aquests grups en català, com és el cas de FACERE > *fader* (p. 1989 i seg.); i sobretot la solució palatal de la L- inicial, que es realitza [ʎ], com en català, en la zona nord-oriental: LŪNAM > *lluna* i cacuminal sonora [d] en la zona sud-occidental, grafiada *lluna* (p. 201 i seg.). L’explicació del procés que conduí a aquestes solucions, molt detallada i documentada, posseeix un valor considerable per als romanistes, puix que es tracta d’un fenomen no gens habitual en la Romània. També és ben il·lustrat el tractament de les nasals, simples o agrupades (p. 240 i seg.), que presenten nombroses solucions típiques, com ara l’alternança de solucions [n] o [ɲ] de N-, -NN-, segons les regions: NON > *ñon / non*, PINNA > *peña / pena* i de -MN-: SCAMNUM > *escañu / escanu*; la conservació dels grups -MB-, -ND- (pg. 244 i seg.): LŪMBU > *llombu*, CAMBA > *camba*, ROTUNDU > *rondu* → *rondi*, etc. El mateix tractament ordenat i detallat trobem per a les líquides vibrants (p. 257) i d’altres grups romànics.

La tercera part d’aquest llibre s’intitula “Introducción a la morfosintaxis histórica de la Lengua Asturiana”. Com indica l’escrit “Preliminar”, “esta aportación morfosintautica ha pescanciase namás como un entamu al trayayu que, nel sou momentu, ha desendolcar la profesora Ana María Cano González” (p. 5); per aquest motiu no té un caràcter de descripció regular sistemàtica. S’hi tracten aspec-

tes diversos sobretot en relació amb la llengua medieval, com ara l'oposició entre els continuadors de ILLE, ILLA, ILLUD: *el, la i lo* (= *llo*), *ello, elo*, i la manca d'article en els sintagmes preposicionals del tipus *en conçello, en villa* en la llengua antiga (p. 274-277), o el paradigma genuí del possessiu masculí *mio / to / so* enfront del femení *mia, tua, sua* (p. 277-280) pel que fa a la morfosintaxi no verbal. I respecte del verb, ultra a l'alternança de terminacions del participi feble *-udo, -ido* (*menzudo, vencido*) (p. 282-283)), s'hi al·ludeix a la manca de formes compostes de perfet amb l'auxiliar HABERE, fenomen que caracteritza les llengües i parles occidentals de la península Ibèrica (p. 285-287). Aquesta part conté així mateix sengles descripcions, basades en la documentació antiga, de l'adverbi (p. 287-288), de la preposició (p. 288-289), de la conjunció i dels sufixos (p. 289), també de lèxic (p. 289-290) i, sobretot, de l'onomàstica, on es refereix a la problemàtica que comporta la perduració de formes arcaiques ara inadequades perquè no reflecteixen la pronúncia real genuïna, com *Laviana* en lloc de *Llaviana*, *Cornellana* en lloc de *Corneyana* o *Arriondas* per *Les Arriondes* (p. 290-293). En l'apartat 6 d'aquesta part es reprèn més àmpliament el tema del cas, que ja havia estat comentat anteriorment, aportant-hi valuosa informació documental antiga, inclosa l'onomàstica, on es tracta, per exemple, la qüestió dels topònims en *-an*, a què hem al·ludit anteriorment (p. 313 i seg.); i també de nou l'article (p. 323-332), on ultra l'alternança d'usos entre *el - lo*, a què s'havia referit anteriorment, dedica un apartat als derivats d'*IPSA* [sic] (p. 329-332), on aporta una informació documental interessant de l'ús antic de formes com *issu* i *ipsa* amb un valor molt pròxim al de l'article.

La quarta i última part d'aquest llibre, escrita en asturià i d'acord amb el caràcter d'aplec de materials lingüístics que caracteritza les darreres parts d'aquesta obra, conté un estudi lingüístic del *Fuero Xulgu*, és a dir, una versió àstur del segle XIII del *Liber Iudiciorum* o *Liber Iudicum*, continguda en el manuscrit "Cod. hisp. 28" de la Biblioteca de l'Estat de Baviera, de Munic, que aporta una informació considerable de l'àstur o asturleonès medieval, anterior a la influència del castellà.

Per últim direm que aquest llibre, molt ben editat, ultra la bibliografia i sigles, i un índex de mots emprats, inclou 32 mapes que complementen cartogràficament tant la distribució en l'espai dels fenòmens de caràcter fonètic o fonològic, com la de les diverses àrees que conformen el domini lingüístic àstur.

Es tracta, doncs, d'una obra molt valuosa per al coneixement diacrònic de l'àstur o asturià, que honora l'autor i la institució editora.